

Čitanje - najvažnija vještina za usvajanje znanja

(faktori razvoja koji doprinose boljem čitanju)

Predavač:

Datum: 21.01.2026. godine

Dr. sci. Admir Dedić, defektolog

- Šta je čitanje?
- Jedno od troje djece ima značajne poteškoće u čitanju
- Dekodiranje i razumijevanje
- PISA 2018 i TIMSS 2019

- Pismenost - sposobnost čitanja i pisanja
- Elementarno opismenjavanje
- Funkcionalna pismenost
- Trećina školskog uspjeha određena je uspješnošću razumijevanja pri čitanju

- Neuroznanost i čitanje
- Ortografija i transparentnost jezika
- Prediktori čitanja u različitim govornim područjima

Fonološka svjesnost

- Djeca koja nemaju razvijenu fonološku svjesnost u riziku su da budu loši čitači
- Da bi djeca naučila da grafemi predstavljaju foneme, moraju biti u stanju da izgovorene riječi rastave na fonološke segmente
- Razvija se postepeno od četvrte godine života djeteta
- Može se unaprijediti kroz direktno poučavanje prije polaska u školu i na početku prvog razreda, što doprinosi bržem i boljem usvajanju vještine čitanja

Brzo imenovanje

- Među često istraživanim faktorima
- Brzo imenovanje je kognitivna vještina koja se često povezuje sa sposobnošću čitanja
- Odnosi se na vrijeme potrebno djetetu da brzo i tačno imenuje niz dobro poznatih vizualnih podražaja kao što su boje, predmeti, brojevi, slova,...
- Prema studijama, brzo imenovanje snažan je prediktor čitanja na svakom do sada proučavanom jeziku
- Ova vrsta zadataka zahtijeva: pažnju, vizualne procese koji su odgovorni za otkrivanje karakteristika, vizualnu diskriminaciju i identifikaciju slova/brojeva, zatim integracija s pohranjenim informacijama

Bogatstvo rječnika

- Znati neku riječi znači imati je pohranjenu u mentalnom leksikonu i imati podataka o njoj.
- Mentalni rječnik ima dva aspekta, a to su širina i dubina.
- Ima veoma važnu ulogu u lingvističkom razumijevanju, i navodi se kao najbolji prediktor razumijevanja pri čitanju
- Djeca koja imaju siromašan rječnik pri čitanju češće se susreću sa većim brojem nepoznatih riječi za koje nemaju pohranjeno značenje što automatski dovodi i do otežanog razumijevanja teksta.

- Djeca koja nemaju bogat rječnik će čitati sporije i bez užitka što može dovesti i do izbjegavanja aktivnosti čitanja.
- Posljedično:
 - otežan razvoj automatizma i brzine u prepoznavanju riječi
 - veće ulaganje kognitivnih resursa u ove procese
 - otežavaju se procesi razumijevanja

Radno pamćenje

- Dio kognitivnog sistema koji omogućava privremeno zadržavanje i manipulaciju informacijama
- Ima ograničen kapacitet, ali ipak omogućava obavljanje brojnih kognitivnih aktivnosti
- Učestvuje u procesima kao što su čitanje i razumijevanje teksta
- Važnost pažnje - ukoliko nismo u mogućnosti fokusirati pažnju na bitne informacije te odbaciti nebitne informacije, raspon radnog pamćenja će biti manji što se može odraziti na razumijevanje pri čitanju
- Kompenzacijske strategije: pauze pri čitanju, vraćanje unatrag i ponovo čitanje teksta

- Ako su čitatelji brzi i tačni u prepoznavanju riječi, imat će više resursa pažnje da se posvete razumijevanju onoga što čitaju
- Sporost troši radnu memoriju i sprečava čitatelja da razmišlja o tekstu tokom čitanja i dok završi sa zadnjim riječima rečenice, već je zaboravio prve.
- Neka istraživanja pokazuju da je tek od trećeg razreda osnovne škole radno pamćenje značajan prediktor razumijevanja kada se kontroliraju bogatstvo rječnika i brzina dekodiranja

Fluentnost čitanja

- Brzina kojom se tekst reproducira u govorni jezik
- Brojna istraživanja ukazuju da je tečno čitanje ključno za razumijevanje
- Zato je automatizacija dekodiranja ključna za postignuća u čitanju
- Prema brojnim autorima, pored brzine i tačnosti važna komponenta tečnog čitanja je i sposobnost čitanja s prozodijom i korištenje prozodijskih elemenata, kao što su naglasak, promjene visine tona, pauze,...

Razumijevanje čitanja

- Razumijevanje čitanja opći pokazatelj postignuća u čitanju
- Razlike u razumijevanju pripisuju se raznim faktorima:
 - kognitivno-jezičke sposobnosti,
 - obrazovni i porodični kontekst,
 - motivaciju,
 - stavovi i način razmišljanja.
- Većina pažnje usmjerena je na kognitivno-lingvističke faktore, a to su: razumijevanje slušanja, dekodiranje, fluentnost, rječnik,...

- Neka djeca razumiju usmene tekstove, ali imaju poteškoća s pisanim tekstovima - problem s tečnim čitanjem.
- Danas su poteškoće u razumijevanju pisanih tekstova glavni uzrok školskog neuspjeha
- Nisu razvili tečno čitanje jer imaju loše vještine dekodiranja
- Tečno čitanje uključuje tačnost, brzinu i prozodiju, sve tri vještine mogu uticati na razumijevanje

- U transparentnim ortografskim sistemima, nakon prve godine učenja čitanja preciznost od 95% tačno pročitanih riječi, za razliku od neprozirnih jezika, gdje je tačnost oko 35% pročitanih riječi
- Rana tačnost može da dovede do zanemarivanja čitanja
- Razumijevanje čitanja ključno u današnjem društvu
- Osim obrazovanja i zapošljavanja oslanja se na sposobnost pojedinca da razumije i funkcionalno koristi informacije iz teksta.

Sociodemografski faktori

- Veliki broj studija bavi se i istraživanjem uticaja drugih obilježja kao što su socioekonomski status, nivo obrazovanja roditelja, spol,...
- Prema rezultatima PISA istraživanja, učenici u Bosni i Hercegovini s povoljnijim socioekonomskim statusom postižu bolje rezultate u usporedbi s učenicima čiji je socioekonomski status niži.
- Učenici s povoljnijim socioekonomskim položajem ostvaruju veća postignuća u sva tri ispitivana područja, s razlikom od gotovo dvije godine školovanja u odnosu na učenike s lošijim socioekonomskim statusom

- Prema nekim istraživanjima nivo majčine obrazovanosti imao je najveći uticaj na razumijevanje pročitano­g teksta kod učenika na kraju prvog razreda.
- Očev nivo obrazovanja imao je izvjestan uticaj na razumijevanje i fluentnost čitanja

Spol

- Veoma česta tema istraživanja
- Prema mnogim istraživanjima djevojčice ostvaruju viši uspjeh u školi i kod mlađih i kod starijih ispitanika
- Prema istraživanjima djevojčice imaju više rezultate na pitanjima motivacije za čitanje, dok kod dječaka taj nedostatak motivacije može biti zbog različite percepcije čitanja te mogućih socijalnih razloga

- Prema rezultatima PISA istraživanja u BiH, prosječni rezultat dječaka u čitanju niži je od prosječnog rezultata djevojčica.
- Razlika između spolova je slična i u ostalim OECD zemljama.
- Uočeni su i različiti stavovi prema školi i ulaganju truda za postizanje boljeg školskog uspjeha.
- Prema PISA rezultatima, djevojčice imaju bolja postignuća u čitanju u odnosu na dječake, dok u ostala dva područja razlika nije značajna.

- Za usvajanje vještine čitanja dvije su osnovne vrste procesa:
 - procesi dekodiranja
 - procesi razumijevanja
-
- Brzina čitanja igra važnu ulogu
 - može poslužiti kao pokazatelj čitalačke kompetencije
 - ključna za razumijevanje

- **Istraživanje:** brzina čitanja i razumijevanja kod učenika nižih razreda osnovne škole i uticaj kognitivnih i lingvističkih faktora na razvoj ovih vještina.
- Uticaj fonološke svjesnosti, brzog imenovanja, radnog pamćenja, brzine procesuiranja, fluidnog rezonovanja i lingvističkog razumijevanja na brzinu čitanja i razumijevanja,
- Bogatstvo rječnika i njegov uticaj na lingvističko razumijevanje,
- Trend u razvoju brzine čitanja kod učenika od 2 do 4 razreda,
- Uticaj nivoa obrazovanja roditelja na brzinu čitanja,
- Razlike u brzini čitanja u odnosu na spol učenika.

Uzorak

Razred	Dječaci	%	Djevojčice	%	Ukupno	%
I razred	19	9,7%	22	11,2%	41	20,9%
II razred	21	10,7%	15	7,7%	36	18,4%
III razred	22	11,2%	15	7,7%	37	18,8%
IV razred	23	11,7%	23	11,7%	46	23,5%
V razred	20	10,2%	16	8,2%	36	18,4
Ukupno:	105	53,5%	91	46,5%	196	100%

Instrumenti

- Čitanje kraćeg teksta (brzina čitanja)
- Test dopunjavanja rečenice (razumijevanje pročitano)
- Niz pitanja o tekstu (lingvističko razumijevanje)
- Zadatak brisanja fonema (fonološka svjesnost)
- Brzo automatizirano imenovanje predmeta (brzina imenovanja)

- Verbalno ponavljanje niza brojeva - unazad (radno pamćenje)
- Test zamjene simbola slovo-broj / letter-digit test (brzina procesuiranja)
- Test poznavanja rječnika (bogatstvo rječnika)
- Test po uzoru na Ravenove progresivne matrice (fluidno rezonovanje)
- Upitnik za roditelje (nivo obrazovanja roditelja)

Rezultati

- **Brzina čitanja** je značajno povezana sa svim prediktorima, a najviše sa brzinom procesuiranja, zatim brzim imenovanjem, fonološkom svjesnošću, radnim pamćenjem i fluidnim rezonovanjem
- Trend se nastavlja sve do IV razreda, gdje je jedina statistički značajna korelacija bila sa brzinom procesuiranja kao stabilan faktor u kontekstu veze sa brzinom čitanja
- Najveći uticaj na brzinu čitanja su imali brzina procesuiranja i fonološka svjesnost
- Postoje statistički značajne razlike u brzini čitanja kod učenika II, III i IV razreda. U četvrtom razredu dolazi do stabilizacije.

- **Uticaj spola** – Uočeno je više dječaka u kategoriji slabijih čitača, ali ta razlika nije bila statistički značajna
- Uticaj spola i razreda – nije uočena razlika u odnosu na spol u II, III i IV razredu
- **Stručna sprema roditelja** – učenici čiji roditelji su završili srednju školu su imali bolji rezultat od učenika čiji roditelji su imali višu stručnu spremu, ali ta razlika nije bila statistički značajna

- **Bogatstvo rječnika** i lingvističko razumijevanje kod učenika I razreda – postoji statistički značajna korelacija
- Uticaj svih prediktora na **razumijevanje pročitano** (IV i V razred) – fonološka svjesnost i fluidno rezonovanje su statistički značajni prediktori razumijevanja pročitano

Zaključak

- Fonološka svjesnost je značajan prediktor brzine čitanja i razumijevanja kod učenika nižih razreda osnovne škole, te je potrebno razvijati ovu vještinu još u predškolskoj dobi.
- Brzo imenovanje je značajno povezano sa brzinom čitanja kod učenika II razreda, dok se taj uticaj smanjuje s povećanjem hronološke dobi, te u IV razredu brzo imenovanje nema značajan uticaj na brzinu čitanja i razumijevanje.

- Radno pamćenje je povezano s brzinom čitanja kod učenika II razreda, ali se ta povezanost i njegov uticaj gube s povećanjem hronološke dobi učenika. Mogući razlog može biti i vrsta zadataka koji su korišteni tokom procjene.
- Brzina procesuiranja je značajan prediktor brzine čitanja kod učenika nižih razreda osnovne škole i taj uticaj je prisutan i u II i u IV razredu.
- Fluidno rezonovanje je povezano sa brzinom čitanja kod mlađih učenika, te je značajan prediktor razumijevanja kod učenika IV i V razreda.

- Prisutan je trend u razvoju brzine čitanja kod učenika od II do IV razreda.
- Bogatstvo rječnika je značajno povezano s lingvističkim razumijevanjem kod učenika I razreda.
- Nivo obrazovanja roditelja nije povezan sa brzinom čitanja kod učenika nižih razreda osnovne škole.
- Nije prisutan uticaj spola na brzinu čitanja kod učenika nižih razreda osnovne škole.

- **Fonološka svjesnost i brzina procesuiranja** najznačajniji **prediktori brzine čitanja**,
- Najjači **prediktori razumijevanja** su **fonološka svjesnost i fluidno rezonovanje**.
- Prisutan je značajan uticaj i ostalih prediktora, ali ne kao stabilnih i stalnih faktora u kontekstu veze sa brzinom čitanja i razumijevanja.
- Određeni faktori imaju jači uticaj u prvim godinama školovanja, ali s povećanjem hronološke dobi njihov uticaj se smanjuje, a povećava uticaj nekih drugih faktora.

- IGRE.....

- Učenici prilikom polaska u školu pokazuju različite nivoe spremnosti za čitanje
- Neke od aktivnosti:
- Različite jezičke igre, koje zahtijevaju upravo slušanje i govorenje (osnova za čitanje i pisanje - bez slušanja nema uspješne jezičke aktivnosti)
- *Kako razvijati slušanje?* Aktivnosti poput slušanja i ponavljanja brojalica, razbrajalica, brzalica, pitalica, kao i sudjelovanje u jezičkim igrama koje potiču slušanje i govorenje (kao što su onomatopejske igre, igre s izgovorom i intonacijom i slično).

- Vježbe za razvoj fonološke svjesnosti:
- imenovanje slika, prepoznavanje glasova u riječima, brojanje glasova u riječi, izgovaranje riječi bez prvog ili zadnjeg glasa, prepoznavanje prvog i zadnjeg glasa u riječima, pronalaženje riječi koje započinju istim glasom, pronalaženje parova slika koje započinju istim glasom, kao i pronalaženje slika koje započinju ili završavaju različitim glasom u usporedbi s drugim slikama.
- Igre rime su vrlo korisne za razvijanje fonološke svjesnosti, što znači da djeca prepoznaju rimu i stvaraju riječi koje se rimuju.

- Razvijanje fonološke svjesnosti prvi i vrlo učinkovit korak u svim aspektima pismenosti, posebno u procesu učenja čitanja.
- Dovodi do bržeg dekodiranja, poboljšava brzinu čitanja i postiže nivo automatizma koji oslobađa pažnju i radnu memoriju, što rezultira bržim i boljim razumijevanjem teksta.

- Za razvoj učeničkog rječnika mogu se primijeniti različite strategije:
 - usmjeravanje
 - dublje razmišljanje o značenju određene riječi uz korištenje rječnika i prethodnog znanja
 - direktno poučavanje riječi putem vođenih razgovora prije ili nakon čitanja teksta

Npr., tražiti da pročitaju priču i podcrtaju riječi koje ne razumiju.

- objasniti te izdvojene riječi,
- uputiti učenika na korištenje prethodno pripremljenog rječnika
- zajedno tražiti i čitati objašnjenje riječi u posebnom rječniku;

- otkrivanje značenja riječi na temelju konteksta (kroz postavljanje pitanja)
- istraživanje riječi prije čitanja teksta, što može biti aktivnost provedena na prethodnim časovima
- istraživanje riječi nakon čitanja teksta, što može biti kao domaća zadaća ili aktivnost na nekim budućim časovima.
- Kada su riječi objašnjene, mogu se tražiti riječi sličnog značenja.

- Neke od vježbi koje također možemo koristiti su:
 - vježbe razvrstavanja – razvrstati riječi prema nekom načelu,
 - vježbe asocijacije – pored određenih riječi osmisliti asocijacije,
 - vježbe povezivanja – sa sinonimima i s antonimima,
 - vježbe uvrštavanja – oblikovanje rečenica od ponuđenih riječi.

- Tokom učenja čitanja važno je raditi i na brzini čitanja, koja se postiže vježbom
- Podsticati kroz igru i neke druge osmišljene aktivnosti u vidu takmičenja
- U svrhu razvoja čitanja s razumijevanjem poželjno je učenike podsticati na samostalno čitanje različitih sadržaja
- Koristiti različite vrste čitanja (spoznajno, analitičko, problemsko, interpretativno, stvaralačko i dr.), te podsticati kritičko razmišljanje kod učenika.

- Za različite vrste tekstova koristiti i neke od strategija:
 - **primjena prethodnog znanja**
 - **stvaranje vizualnih prezentacija** (izrada shema, umnih mapa, tabela, crtanje sadržaja, označavanje u tekstu, bilježenje navoda i stranica na posebnom listiću i dr.)
 - **odgovaranje na pitanja** –navoditi učenike na vlastito promišljanje i dublju analizu pročitano­g teksta (odgovori će ovisiti o književnom, jezičkom i životnom iskustvu učenika)

- **nadgledanje ili provjera razumijevanja pri čitanju** – podrazumijeva postavljanje cilja, npr. Šta želimo postići čitanjem ovog teksta?, a tokom čitanja provjeravamo da li je cilj postignut.
- **predviđanje** – na temelju naslova i dijela teksta podsticati učenike da predvide kako se radnja može razvijati,
- **saradničko učenje** – podrazumijeva rad u manjim grupama.

AKTIVNOST....

- Svaka grupa učesnika dobiva književni tekst
- Koristi strategije za razumijevanje
- Izlaganje

Korišteni izvori

- Čudina-Obradović, M. (1999). Utjecaj obitelji na kognitivno funkcioniranje i razvoj čitanja. *Revija za sociologiju*, 30(3–4), 195–210.
- Dedić, A. (2023). Uticaj kognitivnih i lingvističkih faktora na sposobnost čitanja djece nižih razreda osnovne škole. Doktorska disertacija. Univerzitet u Sarajevu-Pedagoški fakultet
- Dehaene, S. (2013). Čitanje u mozgu: znanost i evolucija ljudskog izuma. Algoritam.
- Didović, M., & Kolić-Vehovec, S. (2009). Različiti aspekti poznavanja rječnika i razumijevanje teksta kod učenika osnovne škole. *Psihologijske teme*, 18(1), 99–117.
- Džumhur, Ž. (2019). PISA 2018: Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Mostar.
- Kolić-Vehovec, S. (2003). Razvoj fonološke svjesnosti i učenje čitanja: trogodišnje praćenje. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 39(1), 17–32.
- Kolić-Vehovec, S., Pečjak, S., & Rončević Zubković, B. (2009). Spolne razlike u (meta) kognitivnim i motivacijskim čimbenicima razumijevanja teksta adolescenata u Hrvatskoj i Sloveniji. *Suvremena psihologija*, 12(2), 229–241.
- Memišević, H., Dedić, A., Bišćević, I., Hadžić, S., Pašalić, A., & Malec, D. (2020). Identifying predictors of reading speed and reading comprehension in Bosnian. *Applied Neuropsychology: Child*. <https://doi.org/10.1080/21622965.2020.1815023>
- Peti - Stantić, A. (2022). Čitanjem do (spo)razumijevanja: od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti. *Ljevak*.
- Rončević, B. (2005). Individualne razlike u razumijevanju pri čitanju. *Psihologijske teme*, 14(2.), 55–77.
- Visinko, K. (2014). Čitanje, poučavanje i učenje. Školska knjiga.